

**ภาพสะท้อนผ่านเพลงขับสายเป่ง : กรณีศึกษาบ้านสะแกราย
ตำบลคอนยายหอม อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครปฐม
A reflection in Khapsaipaeng folk songs:
A case study of Ban Sakaeraai, Don Yaayhom sub-district,
Muang district, Nakhonpathom province**

พิเชฐ สีตะพงศ์*

pichet.set@mahidol.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวัฒนธรรมไทยโชนงซึ่งสะท้อนผ่านเพลงขับสายเป่ง ด้วยมุมมองทางมานุษยวิทยาคนตรี ที่ศึกษารูปแบบ เนื้อหา และความหมายของเพลงขับสายเป่ง โดยใช้ข้อมูลจากชุมชนไทยโชนงบ้านสะแกราย ตำบลคอนยายหอม อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครปฐม เป็นข้อมูลหลัก ผลการศึกษาพบว่า เพลงขับสายเป่งคือ การขับลำนำอย่างหนึ่งของชาวไทยโชนง โดยการเอื้อนเอ่ยเนื้อความ (กลอน) เป็นทำนองไพเราะ ไม่ซับซ้อน เรียบง่าย เป็นการบรรยายถึงภาพชีวิตในแง่มุมต่างๆ ใช้เพื่อทักทาย บอกเล่าเรื่องราว หรือโต้ตอบกัน ระหว่างหญิง-ชาย ที่มีอยู่ในกิจกรรมทางวัฒนธรรมของไทยโชนงในงานรื่นเริงทั่วไป เช่น อินทอน (เล่นลูกช่วง) การเรียกขวัญ การลงขวง (การเกี่ยวสาว-หนุ่ม) เทศกาลประจำปี เป็นต้น ผลการวิจัยทำให้ได้ภาพสะท้อนทางวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ในเพลงขับสายเป่ง อาทิ ประเพณี ความเชื่อ ประวัติศาสตร์ สภาพทางสังคม และโลกทัศน์

คำสำคัญ : ขับสายเป่ง ภาพสะท้อนทางวัฒนธรรม มานุษยวิทยาคนตรี ไทยโชนง

* นักวิจัยประจำสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

Abstract

This paper aims to study Thai Song culture through Khapsaipaeng folk songs based on an ethnomusicological framework. These songs are explored in terms of function and meaning. The main research site was Sakaeraai community at Don Yaayhom sub-district, Muang district, Nakhonpathom province. The findings reveal that the main functions for which Khapsaipaeng folk songs are used are as greetings, telling stories, courting, etc. They possess sweet melodies and their content is not complicated. Descriptive language is used to depict the Thai Song way of life. Khapsaipaeng folk songs are sung during Thai Song cultural activities and at festivals such as Inkon, calling back the guardian spirits, courting and annual festivals. In brief, Khapsaipaeng folk songs reflect Thai Song cultural values and traditions, their beliefs, history, social situation and world view.

Keywords: Khapsaipaeng folk songs, cultural reflection, Ethnomusicology, Thai Song

1. บทนำ

ในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554)¹ ได้นำแนวคิดทุนทางสังคมมาเป็นส่วนหนึ่งในยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ โดยเนื้อหา ดังกล่าวส่วนหนึ่งบอกถึงการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และเสริมสร้างวัฒนธรรม ให้ปราชญ์ผู้รู้ถ่ายทอด ภูมิปัญญา ผู้สูงอายุถ่ายทอดวัฒนธรรมและวิถีชีวิต ภาควัฒนธรรมมีส่วนร่วมในการรักษาและ ฟื้นฟูวัฒนธรรม แนวคิดนี้ได้้นำเข้าสู่แผนพัฒนาในยุทธศาสตร์การสร้างเสริมความเข้มแข็งของ ชุมชนและสังคม ซึ่งสาระสำคัญกล่าวถึงทุนทางสังคมว่า เป็นส่วนหนึ่งของแนวทางพัฒนา ประเทศที่ยั่งยืน² ในขณะที่มองในภาพที่กว้างขึ้น จะเห็นว่ากระแสการพัฒนาของประชาคมโลก ในปัจจุบันได้ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้คนที่อาศัยทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท เป็นการหันกลับมาศึกษารากเหง้าของตนเองผ่านภูมิปัญญาที่ยังคงหลงเหลืออยู่ ภูมิปัญญาซึ่ง เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ด้วยวิธีการดังกล่าว นอกจากเป็นการสร้างทุนทาง สังคมแล้ว ยังช่วยสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และสามารถพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวทาง วัฒนธรรมได้

เมื่อกล่าวถึงวัฒนธรรมเพลงขับของไทโซ่ง³ หรือที่ชาวไทโซ่งเรียกว่าขับสายเป่งนั้น เคยเป็นภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่มีบทบาทในวิถีชีวิตของไทโซ่งมาก่อน แต่ปัจจุบันได้จาง คลายจากการรับรู้และความสนใจของคนรุ่นหนุ่มสาวในหลายชุมชนของไทโซ่ง ซึ่งอัครเดช จารุโสภณ (2551, น.3-4) กล่าวว่า เพลงขับหรือภาษาลาวโซ่งเรียกว่า *ขับสายเป่ง* เป็นการขับร้อง เพลงแบบหนึ่งของลาวโซ่ง ที่ใช้เพื่อบอกกล่าวให้อีกฝ่ายหนึ่งทราบถึงวัตถุประสงค์หรือความ ต้องการของตนแก่ผู้อื่น นิยมใช้กันทั้งการขับเล่นคอน ขับแนะนำตนเอง ขับเกี่ยวพาราสี ขับ ได้ตอบกันในเชิงโศก การแนะนำสั่งสอน เช่น สอนคู่บ่าว-สาวในการแต่งงาน สอนลูกหลาน และบอกทางผู้ตาย เป็นต้น เรียกผู้ร้องเพลงขับว่า “หมอขับ” ถ้าเป็นหญิงเรียกว่า “แม่ขับ” ใน เอกสารชาวไทโซ่งที่บ้านเกาะแรด ตำบลบางปลา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ได้กล่าวถึง เพลงขับไว้ว่า คนไทโซ่งชอบฟังเพลงแอ่ว (ขับ) คือ การขับร้องเพลงตามประเพณีพื้นบ้านของ คนที่เรียกว่า แอ่วลาว (ขับลาว) สุจิตต์ วงษ์เทศ (2554, น.77) กล่าวถึง *ขับ* ว่าเป็นการเปล่งเสียง และถ้อยคำเป็นทำนองอย่างเสรี มีความยาวไม่แน่นอน โดยเน้นถ้อยคำเป็นหลักนำทำนอง มัก เล่นเล่าเรื่องและเล่นโต้ตอบระหว่างหญิงชาย เช่น ขับขอ (ล้านนา) และหมอลำ (ล้านช้าง) ฯลฯ เป็นการละเล่นดั้งเดิมดึกดำบรรพ์ของประชาชนชาวสยามในตระกูลไทย-ลาว นอกจากนั้น ใน วัฒนธรรมเพลงไทยก็มีการขับด้วยเช่นกัน เช่น การขับลำนำในวงขับไม้ การขับลำนำในการ เหน่เรือ การขับเสภา เป็นต้น

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบของเพลงขับสายเป่งของชาวไทโซ่ง พร้อมทั้งอธิบายบทบาท หน้าที่ และความหมายของเพลงขับสายเป่ง โดยนำกรณีบ้านสะแกราย หมู่ที่ 9 ตำบลคอนขาหอม อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครปฐม เป็นกรณีศึกษา ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้อาศัย

กรอบความคิดเชิงหน้าที่นิยม (functionalism) ช่วยในการอธิบายบทบาท หน้าที่ และความหมายของเนื้อเพลงภายใต้วิถีชีวิตสังคมเกษตรกรรมของชาวไทยโซ่ง

2. พื้นทิววิจัย

บทความฉบับนี้เป็นผลงานส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “ชาติพันธุ์ ภาษา วัฒนธรรม และการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์” (Ethnicity, language, culture, and ethnic tourism development) ซึ่งได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ประจำปี (2553-2556)⁴ โดยกำหนดพื้นที่ศึกษาหลักที่บ้านสะแกราย หมู่ 9 ตำบลคอนยายหอม อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครปฐม เนื่องจากหมู่บ้านดังกล่าวเป็นหมู่บ้านชาวไทยโซ่งที่เก่าแก่ ตามตำนานเล่าสืบเนื่องกันว่า หมู่บ้านนี้เดิมชื่อว่าบ้านเลียบราง ต่อมาเปลี่ยนเป็นชื่อสะแกราย ซึ่งเข้าใจว่าแต่เดิมมีป่าคันสะแกรีงรายอยู่บริเวณนี้ (กิ่งแก้ว มรกตจินดา, 2550, น.36) บ้านสะแกรายมีประชากรจำนวน 123 ครัวเรือน ประชากรชาย 219 คน ประชากรหญิง 241 คน ประชากรทั้งหมด 460 คน⁵ ข้อมูลจากนายวิทยา มียอด เลขานุการกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองตำบลคอนยายหอม เล่าว่า บ้านสะแกรายเป็นหมู่บ้านชาวไทยโซ่งที่ตั้งถิ่นฐานมาเก่าแก่กว่า 100 ปี ชาวบ้านส่วนใหญ่ 90 เปอร์เซ็นต์เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโซ่งที่สืบเชื้อสายมาแต่บรรพบุรุษ (สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน 2553) แม้หมู่บ้านจะตั้งอยู่ใกล้กับเขตเมือง ชุมชนไทยโซ่งบ้านสะแกรายก็ยังคงรักษาวัฒนธรรมที่สำคัญของไทยโซ่งเอาไว้ได้อย่างเหนียวแน่น เช่น ชาวบ้านยังคงอนุรักษ์ภาษาชาติพันธุ์ไทยโซ่ง ยังคงมีการแต่งกายด้วยชุดชาติพันธุ์ มีประเพณี การละเล่น การทำหัตถกรรมที่แสดงถึงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทยโซ่ง ดังเช่น การทอผ้าพื้นเมือง การจักสาน เครื่องใช้ไม้สอยในวิถีชีวิตของชาวไทยโซ่ง เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้มีการจัดตั้งศูนย์ภูมิปัญญาการเรียนรู้ของไทยโซ่ง ซึ่งตั้งอยู่ที่วัดสะแกราย โดยจัดรูปแบบการบริหารในรูปแบบของคณะกรรมการ ปัจจุบัน (พ.ศ.2555) มีนายวิทยา มียอด เป็นตัวแทนของกลุ่ม

3. วัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย

- 3.1 ศึกษารูปแบบของเพลงขับสายเป่งของบ้านสะแกราย หมู่ที่ 9 ตำบลคอนยายหอม อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครปฐม
- 3.2 ศึกษาบทบาท หน้าที่ และสถานภาพของเพลงขับสายเป่งในบริบททางสังคม
- 3.3 ศึกษาความหมายของเพลงขับสายเป่งในฐานะภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโซ่ง

4. กรอบความคิดที่นำมาใช้ในการวิจัย

การศึกษาวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งจำเป็นต้องพิจารณาเรื่องของการถ่ายทอดความรู้สึคนึกคิดผ่านงานศิลปะ ซึ่งนับว่าเป็นอารมณ์ความรู้สึก

ที่นำไปสู่ภาพสะท้อนทางสังคมวัฒนธรรมที่ดีประการหนึ่ง เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ไทยโซ่ง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ผูกติดอยู่กับทางด้านประวัติศาสตร์การเมืองของประเทศไทยส่วนหนึ่ง ความคิดที่ถูกถ่ายทอดผ่านงานศิลปะอาจแฝงและสะท้อนให้เห็นภาพของสภาวะความคิดที่ผูกติดกับประวัติศาสตร์อันสามารถเชื่อมโยงให้เห็นพัฒนาการทางอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ก็อาจเป็นไปได้ การศึกษาประเด็น “ภาพสะท้อนผ่านเพลงขับสายแปง : กรณีศึกษาบ้านสะแกราย ตำบลคอนขาบหอม อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครปฐม” จึงเป็นการศึกษาและวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบข้อมูล อันได้แก่ การนำเนื้อหาของเพลงมาเทียบเป็นประสบการณ์ทางความคิดนำไปสู่ภาพสะท้อนที่สร้างเหตุการณ์ (incidents) จากนั้นจึงได้ประมวลข้อมูลจัดแบ่งเป็นประเภทของข้อมูลและคุณลักษณะต่างๆ ไว้เป็นหมวดหมู่ ทั้งนี้เพื่อวิเคราะห์ความหมาย รูปแบบ และหน้าที่ของบทเพลงขับสายแปง

เพื่อเป็นการอธิบายรูปแบบ บทบาท หน้าที่ และความหมายของเพลงขับสายแปง ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาตามแนวทางมานุษยวิทยาดนตรี (Ethnomusicology) ซึ่งเป็นการศึกษาองค์รวมของคนตรีในบริบทของวัฒนธรรมโดยรวมแง่มุมต่างๆ ของคติชนวิทยา จิตวิทยา มานุษยวิทยาวัฒนธรรม (cultural anthropology) วิทยาดนตรีเปรียบเทียบ (comparative musicology) ทฤษฎีของคนตรี และประวัติศาสตร์ของคนตรี การศึกษามานุษยวิทยาคดนตรีจะไม่ศึกษาเฉพาะตัวดนตรีอย่างเดียว แต่จะต้องพิจารณาองค์ประกอบทางวัฒนธรรมเป็นสำคัญด้วย

Myers (1992) ได้กล่าวถึงการศึกษาทางด้านมานุษยวิทยาคดนตรีในประเด็นต่างๆ เช่น ที่มาของคนตรี (origins of music) การเปลี่ยนแปลงของคนตรี (musical change) คนตรีในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์ (music as symbols) สากตลักษณ์ของคนตรี (universals of music) หน้าที่ของคนตรีในสังคม (function of music in society) เป็นต้น

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวความคิดเชิงโครงสร้างหน้าที่ที่ให้ความสำคัญกับการอธิบายหน้าที่และความหมายของเนื้อเพลงภายใต้โครงสร้างทางสังคมของการดำรงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโซ่ง โดยอาศัยหลักการแยกแยะระหว่างรูปแบบ (form) หรือแก่น (essence) กับเนื้อหาสาระ (substance) หรือสิ่งที่ปรากฏ (appearance) ทั้งนี้รูปแบบหรือแก่นจะเป็นตัวกำหนดความเป็นไปของเนื้อหาสาระหรือสิ่งที่ปรากฏ เนื้อหาสาระอาจมีความแตกต่างหลากหลาย แต่ความแตกต่างเหล่านี้จะสามารถดำรงอยู่ด้วยกันได้ภายใต้รูปแบบหรือโครงสร้างเฉพาะแบบหนึ่ง ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2545, น.44-45) ได้อธิบายเพิ่มเติมถึงความสำคัญของการศึกษาเชิงโครงสร้างว่า เป็นการหาความรู้ที่มิได้ให้ความสนใจกับสิ่งที่ปรากฏ (appearance) แต่มุ่งเจาะลึกลงไปได้ผิวของสิ่งที่ปรากฏ เพื่อมองหาโครงสร้างชุดหนึ่งที่ซ่อนเร้นอยู่ในการกระทำ ปรากฏการณ์ หรือเหตุการณ์นั้นๆ และทำให้สิ่งนั้นดำรงอยู่อย่างที่เป็นอยู่

ชย สันตสมบัติ (2544, น.28-46) กล่าวถึงหน้าที่ของนักมานุษยวิทยาตามทัศนะของ แรคคลิฟฟ์ บราวน์ ว่า ต้องทำหน้าที่ในการค้นหาและอธิบายว่า ระบบต่างๆ ของสังคมมี โครงสร้างและหน้าที่อย่างไร แต่ละระบบมีความสัมพันธ์กันอย่างไร ความสัมพันธ์ระหว่าง ระบบต่างๆ ของสังคมก็คือโครงสร้างสังคมนั่นเอง ในแต่ละระบบซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ โครงสร้างจะประกอบด้วย สถาบัน (institution) ต่างๆ เช่น ระบบศาสนาจะประกอบด้วย พิธีกรรม ความเชื่อ องค์กรทางศาสนา ฯลฯ ซึ่งแต่ละสถาบันจะทำหน้าที่ร่วมกันอย่างใกล้ชิด เพื่อให้สังคมดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ระบบต่างๆ ของสังคมจะ ทำงานอย่างใกล้ชิดเพื่อรักษา “ความสมดุล” (equilibrium) ของสังคมเอาไว้นั่นเอง

5. การดำเนินการวิจัย

5.1 รวบรวมข้อมูล ศึกษางานวิจัยและเอกสารทางวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับภาษา วัฒนธรรม และเพลงขับสายแปงของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโซ่ง เพื่อทำให้เห็นความสัมพันธ์ ระหว่างงานวิจัยนี้กับงานวิจัยที่ได้ดำเนินการมาแล้ว

5.2 เลือกพื้นที่วิจัยและผู้ให้ข้อมูลหลัก

งานวิจัยนี้กำหนดเลือกพื้นที่ที่บ้านสะแกราย หมู่ 9 ตำบลคอนยายหอม อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครปฐม เนื่องจากเป็นหมู่บ้านไทยโซ่งที่เก่าแก่ดั้งที่ได้กล่าวมาแล้ว นอกจากนี้ บ้านสะแกรายมีปราชญ์ชาวบ้านที่ได้บันทึกข้อมูลเพลงขับสายแปงไว้ คือ นางบุญสม มียอด (อายุ 74 ปี) และนายจรัญ จอมบุญ⁷ และยังมีปราชญ์ชุมชนอีกหลายคนที่ยังสามารถ ขับสายแปงได้ เช่น นายทอง จอมบุญ (อายุ 76 ปี) นางพูน จอมบุญ (อายุ 82 ปี) เป็นต้น

5.3 การเก็บข้อมูลภาคสนาม เป็นการเก็บข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก โดยใช้ การสัมภาษณ์ สังเกตการณ์ และการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม เพื่อรวบรวมรายละเอียด ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นวิจัย⁸

5.4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ยึดตามแนวทางของมานุษยวิทยาคนตรีที่วิเคราะห์ตามกรอบคิดของ โครงสร้างหน้าที่เพื่อสะท้อนให้เห็นรูปแบบของเพลงขับสายแปง บทบาท หน้าที่ และ สถานภาพของเพลงขับสายแปงในบริบททางสังคมของชุมชนไทยโซ่งบ้านสะแกรายที่ ผ่านมาในอดีตและปัจจุบัน ในอันที่จะให้เห็นการเปลี่ยนแปลงและวิถีการดำรงอยู่ของ เพลงขับสายแปงที่ชุมชนนี้ กับแนวโน้มทางสังคมในปัจจุบัน และประการสุดท้าย เป็นการ วิเคราะห์เพื่ออธิบายความหมายของเนื้อเพลงที่มีความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรม วิถีชีวิต อัน สะท้อนภาพความคิด ตลอดจนลักษณะความเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโซ่ง

6. การขับในบริบทสังคมชาวไทยโซ่งและประเภทของเพลงขับ

คำว่า “ขับ” ราชบัณฑิตยสถาน (2546, น.178) ให้ความหมายว่า คือ การร้องเป็นทำนอง ส่วนเปลื้อง ณ นคร (2544, น.79) ให้ความหมายเพิ่มขึ้นมาว่า การร้องลำนำ และให้ความหมายคำว่า “ลำนำ” คือ คำประพันธ์หรือทำนองที่เป็นทำนอง (เปลื้อง ณ นคร, 2544, น.433) ส่วนราชบัณฑิตยสถาน (2546, น.1010) ให้ความหมายคำว่า “ลำนำ” คือ บทกลอนที่ใช้ขับร้อง สำหรับงานวิจัยนี้จะใช้ความหมายของคำว่า “ขับ” คือ การเอื้อนเอ่ยเนื้อความ (กลอน) เป็นทำนอง สุจิตต์ วงษ์เทศ (2542, น.28) ได้กล่าวว่า เพลงขับหรือการขับเป็นการละเล่นอย่างหนึ่งของชนชาวบริเวณแถบเอเชียอาคเนย์ และเป็นการละเล่นดั้งเดิมของประชาชนในตระกูลไทย-ลาว เป็นลักษณะของการเปล่งเสียงเป็นทำนองอย่างเสรี มีความยาวไม่แน่นอน โดยเน้นถ้อยคำเป็นหลักทำนอง มักเล่นเรื่องเล่าหรือมีการโต้ตอบระหว่างชายหญิง ประเพณีการขับและลำเคยแพร่หลายอยู่ในหลายกลุ่มชน เช่น กลุ่มลุ่มน้ำแดง-ดำ ในทางภาคเหนือของเวียดนาม กลุ่มลุ่มน้ำโขง ตั้งแต่เขตสิบสองปันนาในมณฑลยูนนานของจีนลงมาตลอดแนวไทย-ลาว

นางพิมพ์ภา รัตนสิงห์¹⁾ ได้อธิบายความหมายของคำว่า “แปง” ในภาษาไทยโซ่ง หมายถึง ความอ่อนหวาน อ่อนโยน น่ารัก (สัมภาษณ์ พิมพ์ภา รัตนสิงห์ เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2554) และจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม พบความหมายของเพลงขับสายแปงด้วยการตีความหมายจากคำแต่ละคำ โดยพิจารณาจากการขึ้นต้นเพลงลักษณะหนึ่งที่ขึ้นว่า “แปงเอย...” คำว่า “แปงเอย” แปลความหมายว่า “สุดที่รัก” หรือหมายรวมถึงการกล่าวถึงคนที่ต้องทะนุถนอม (สัมภาษณ์ สารวย จันทร์ผ่อง เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2554) หรือคำขึ้นต้นของเพลงเข้าางขวง (เข้าลานบ้าน ในประเพณีเล่นช่วง) ว่า “สี่องมักแปง...” แปลความหมายว่า “เพราะรัก...” (สัมภาษณ์บุญสม มียอด เมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2555)

การขับสายแปงอาจกล่าวได้ว่า เป็นการเอื้อนเอ่ยเนื้อความ (กลอน) ของชาวไทยโซ่งเป็นทำนองไพเราะ อ่อนหวาน อ่อนโยน และความรัก มีทำนองไม่ซับซ้อน เรียบง่าย มีภาษาในการบรรยายถึงภาพชีวิตในแง่มุมต่างๆ อย่างงดงาม เพื่อทักทาย บอกเรื่องราว หรือโต้ตอบกัน มีอยู่ในกิจกรรมทางวัฒนธรรมของไทยโซ่งในงานรื่นเริงทั่วไป เช่น อื่นกอน (เล่นลูกช่วง) การเรียกขวัญ การลงขวง (การเกี่ยวสาว-หนุ่ม) งานเทศกาลประจำปี (ช่วงสงกรานต์) เป็นต้น

หากแบ่งประเภทการขับเพลงขับสายแปงโดยเนื้อหา การใช้ และหน้าที่ สามารถแบ่งได้ ดังนี้

1) ขับทักทาย แสดงความรัก ความหวังดี (องค์การบริหารส่วนตำบลหนองปรัง, โรงเรียนวัดหนองปรัง, และสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเพชรบุรี, 2553, น.54) การขับในลักษณะนี้ปรากฏอยู่ในประเพณีอื่นกอน (เล่นช่วง) ซึ่งเป็น

การจับทักทายกัน แสดงความรัก ความหวังดีต่อกัน ระหว่างผู้เล่นลูกช่วงของฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย คำขึ้นต้นของคำขับประเภทนี้มักมีคำว่า “แปง” อยู่ จึงเรียกคำขับทักทายนี้ว่า ขับสายแปง¹⁰

2) ขับแปงขวัญ คือ การขับเรียกขวัญ ให้มีสุขภาพสมบูรณ์ แข็งแรง ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ ตามความเชื่อเรื่องขวัญของชาวไทย โข่งว่า ขวัญเป็นสิ่งสำคัญอยู่กับตัวคนทุกคน คราวใดถ้าขวัญหนีออกไป จะเป็นเหตุให้เจ็บป่วย จึงต้องมีการเรียกขวัญกลับคืนมา การขับสายแปงเพื่อเรียกขวัญมีพิธีกรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง มีการแบ่งช่วงของการขับเป็น 2 ช่วง คือ การขับสายแปงเรียกขวัญและการขับสายแปงเพื่อเชิญขวัญมากิน (รับประทาน) ของเช่น ไห้ว

3) ขับเอ็นพรหรือแปงพร เป็นการกล่าวความขอบคุณและอวยพรให้แก่เจ้าของบ้านที่ให้การต้อนรับและอำนวยความสะดวกแก่ผู้มาเยือน ให้มีความอยู่ดี มีสุข ทั้งยังปรากฏเป็นการขับทักทายกัน หรือในกรณีอื่นๆ มีการขับอวยพรแก่ผู้มาเยือน ผู้มาช่วยงาน หรือกรณีผู้ใหญ่ให้พรผู้น้อย เป็นต้น ดังกรณีนางวิไล สระทองหน (อายุ 62 ปี) อยู่ที่ตำบลสระพัฒนา อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ได้ขับเอ็นพรทักทายแก่ผู้มาเยือน ในงานเสนาตัว นางบุญสม มียอด (พิธีสะเดาะเคราะห์) ที่บ้านสะแกราย (ข้อมูลจากภาคสนาม เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2555)

4) ขับเล่าเรื่อง เป็นการบอกเล่าเรื่องราว มีบทบาทหน้าที่คล้ายกับนิทานที่ขับเพื่อเล่าเรื่องต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นประวัติความเป็นมา นิทานไทยโโข่ง หรือเรื่องที่ต้องการสอนเกี่ยวกับศีลธรรม มีทั้งที่บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรและสืบทอดกันปากต่อปาก

5) ขับเกี่ยวสาว-หนุ่ม มีอยู่ในประเพณีอื่นก่อน (เล่นคอน, เล่นช่วง) ในช่วงเดือนห้า (จันทรคติ) เป็นช่วงพักผ่อนเล็กจากการทำนา กลุ่มหนุ่มน้อยหนุ่มใหญ่จะเดินทางไปเที่ยวตามหมู่บ้านต่างๆ เพื่อขอเล่นลูกช่วง ตามขวง (ลานบ้านของสาวที่รับเป็นหัวหน้าในหมู่บ้านนั้น) ขับสายแปงเกี่ยวสาว-หนุ่ม จัดได้ว่าเป็นกิจกรรมบันเทิงที่สานสัมพันธ์ระหว่างชายหญิง เป็นเพลงปฏิพากย์ที่มีการโต้ตอบกันคล้ายกับเพลงอีแซว เพลงล้อ ในวัฒนธรรมไทย เนื้อหาต่างๆ ที่อยู่ในเพลงขับสายแปงประเภทนี้มักเชื่อมโยงเอาโลกของนิทาน ธรรมชาติ วิถีชีวิต มาเปรียบเปรยกับหญิงที่สนใจหรือชายหนุ่มที่หมายปองได้อย่างลงตัว และงดงามในเชิงภาษาการเปรียบเทียบ เช่น บทเกี่ยวสาวจากการบอกเล่าของนางสำรวย จันทร์พ่อง (สัมภาษณ์ 21 ตุลาคม 2554) ผู้บอกข้อมูลชาวจังหวัดเพชรบุรี กล่าวถึงบทเกี่ยวสาวที่เปรียบเปรยความรักของหนุ่มสาวที่เหมือนกับเส้นหวาย เถาวัลย์ ที่พันเกี่ยวกันฉันใดอย่างเหนียวแน่น หากจะดึงความรักของชายหญิงคู่กัน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้เวลาอย่างมหาศาล โดยใช้ช้างมาลากดึงออกไป เป็นต้น ภาพสะท้อนของการเปรียบเทียบดังกล่าวทำให้เห็นภาพของธรรมชาติที่ผูกพันอยู่กับวิถีชีวิต

6) ขับกล่อมเด็ก เพื่อให้เด็กนอน เช่น บทขับว่า

นอนชะเนอ ลูกล่า นอนเหยอ

มะนอนโตไ้โก้จมาตอดตา

โตหมาจิมากินกัน

โตอันจิมากินห้า

นอน นอน นอน นอน

นอนชะเนอลูกล่าตามันเหยอ

ตามันมันคือตาหมู่น้อย

ผู้น้อยจ้อยนอนอุ้ชะเหลยฯ

เนื้อความมาจากเอกสารแจก ไทยทรงดำ บ้านหัวเขาจีน ซึ่งนางบุญสมบอกว่า “แม่ ลืมไปแล้ว แต่พอเห็นเข้า (อ่าน) ก็จำได้ว่าเคยได้ยินทำนองนี้” (ในเอกสารมีแสดงไว้ 6 เนื้อความ) แปลความเป็นสำนวนไทยโดยนางบุญสม ดังนี้

นอนเสี่ยเถอะลูกรักนอนเสี่ยเถิด

ไม่นอนตัวไ้โก้จมาจิดตา

ตัวหมาจะมากินกัน

ตัวอันจะมากินห้า (อวัยวะเพศชาย)

นอน นอน นอน นอน

นอนเสี่ยเถิดลูกรักตาไส

ตาไสๆ คือตาหมู่น้อย

เจ้าเด็กน้อยนอนเปลเสี่ยเถอะฯ

การขับกล่อมลูกหรือการขับแปงกล่อมลูกนั้น ปัจจุบันหาผู้ขับได้ยาก และมีลักษณะ การขับที่เหมือนกับขับสายแปงประเภทอื่น แต่แตกต่างกันที่เนื้อหา ที่เป็นการกล่าวให้เด็ก นอน ด้วยเสียงอ่อนโยน แล้วบอกว่า ถ้าไม่นอนเดี๋ยวไ้โก้จมาจิดตา หมาจะมากินกัน ตัวอันจะ มากินห้า เป็นต้น ซึ่งจะทำให้เด็กสงบลงและหลับง่าย (สัมภาษณ์ นางวิไล สระทองหน เมื่อ วันที่ 26 มิถุนายน 2555)

7. รูปแบบเพลงขับสายแปง

ขับสายแปงเป็นการร้องลำน้า เป็นการเอื้อนเอ่ยประโยคหรือวลีที่มีความไพเราะ ตามสัมผัสอักษรที่คล้องจอง ความหมาย และสำเนียงภาษาของไทยโซ่ง ส่วนการเอื้อนเสียง นั้นถือว่าเป็นสิ่งไม่ตายตัว ขึ้นอยู่กับผู้ร้องลำน้าว่ามีความชำนาญ การฝึกฝน และจดจำ มาอย่างไร นางบุญสม มียอด (สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2555) ให้ข้อสังเกตว่า การขับสายแปงมีข้อกำหนดและอาจมีรูปแบบที่แตกต่างกันไปบ้าง อย่างกรณีการขับสายแปง ที่มีการทำเป็นชุดีจำหน่ายก็เป็นแบบหนึ่ง คนขับมีเสียงที่ไพเราะ มีความชำนาญ ก็สามารถ เอื้อนเสียงได้เป็นที่พอใจคนฟัง แต่ในความเป็นจริงแล้ว เวลาขับสายแปงเล่นช่วง (เล่นลูกช่วง ในประเพณีอินทอน) ก็มีกันหลายแบบ แล้วแต่คน บางคนมีความชำนาญก็เอื้อนเสียงได้ ไพเราะ มีลีลา บางคนก็ร้องเอาตรงๆ เลย ส่วนจะมีการเอ่ยคำขึ้นต้นของการเริ่มขับสายแปง หรือ ไม่นั้นเป็นลักษณะเฉพาะตัวของผู้ขับ จะมีหรือไม่มีก็ได้ แม้ขับพอขับแต่ละคนแต่ละถิ่น ก็มีความนิยมไม่เหมือนกัน ซึ่งถ้าจะเปรียบเทียบให้เห็นอย่างชัดเจนในวัฒนธรรมดนตรีไทยก็คือ เพลงเดียวกัน แต่คนละทางกัน บางคนมีการเกริ่นนำ บางคนก็ขึ้นเพลงเลย เป็นต้น

ต่อไปเป็นตัวอย่างการขึ้นต้นเกริ่นนำเพลงขับสายแปง 2 แบบ คือ ขึ้นต้นด้วยคำเอื่อนว่า “เป่งหน้าไกเมืองเอย” และขึ้นต้นด้วยคำเอื่อนว่า “เอย เขย เขย”

รูปที่ 1. แสดงทำนองเอื่อนขึ้นต้นเพลงขับสายแปงด้วยคำว่า “เป่งหน้าไกเมืองเอย”

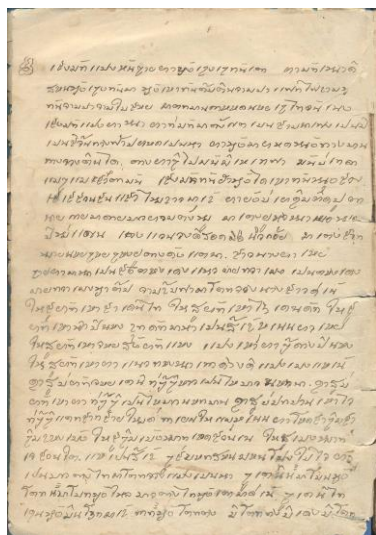
รูปที่ 2. แสดงทำนองเอื่อนขึ้นต้นเพลงขับสายแปงด้วยคำว่า “เอย เขย เขย”

มีข้อนำสังเกตการขับในพิธีเสนเอื่อนว่า ในการประกอบพิธีที่เกี่ยวข้องกับ ศิบรรพบุรุษหรือพิธีเสนต่างๆ จะไม่มีการขับสายแปง หากแต่ปรากฏการสอดแทรกการขับ ในกรณีของการขับเพื่อขอบคุณผู้ที่มาร่วมงาน การขับอวยพรเจ้าภาพ หรือผู้มาร่วมงาน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาในพื้นที่หลายครั้ง กลับพบเห็นการขับลำนำ ช่วงทำนอง ไพเราะ เป็นช่วงสั้นๆ สอดแทรกในระหว่างที่หมอเสน ผู้ทำพิธีกล่าวเนื้อหาบูชาหรือติดต่อกับศิบรรพบุรุษด้วย ไม่เฉพาะแต่ในพิธีเสนเท่านั้น ในพิธีศพก็ยังพบการขับลำนำ คร่ำครวญถึงผู้เสียชีวิตอย่างไพเราะ ดังงานศพนายจัญ จอมบุญ เมื่อปี พ.ศ. 2526 ที่มีการขับลำนำที่ไพเราะจนทำให้ผู้ให้ข้อมูลยังจดจำความรู้สึกนั้นได้ถึงปัจจุบัน

จากการศึกษาแสดงให้เห็นว่า การขับลำนำนั้นคงมีในกิจกรรมทั้งที่เป็นความบันเทิง การละเล่น และกิจกรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการเสน บูชาศิบรรพบุรุษ และสะเดาะเคราะห์ เป็นต้น เพียงแต่การขับลำนำเหล่านั้น จะไม่เรียกชื่อว่าขับสายแปง เพราะการขับสายแปงเป็นการขับเรื่องราวของความรัก โดยเฉพาะความรักกันหนุ่มสาวที่มีปรากฏในงานประเพณีอื่นก่อน นอกจากนี้ยังมีกรกำหนดคำเรียกการขับที่เนื้อความไม่เกี่ยวกับความรักว่าเป็นขับสายแปงด้วย โดยใช้บทบาทหรือหน้าที่ของการขับนั้นๆ ประกอบ เช่น การขับอวยพร การขับเล่าเรื่อง การขับแปงขวัญ การขับกล่อมเด็ก เป็นต้น

8. บทบาทหน้าที่ของเพลงขับสายแปง

เพลงขับสายแปงเป็นการขับลำนำของชาวไทยโซ่งเพื่อสื่อสารและเชื่อมความสัมพันธ์กันในกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโซ่ง โดยเฉพาะเป็นช่องทางที่ใช้บอกความในใจและสืบสานความสัมพันธ์กันระหว่างหนุ่มสาว ซึ่งข้อมูลที่ใช้ประกอบการวิเคราะห์เพลงขับสายแปงที่บ้านสะแกรายครั้งนี้เป็นข้อมูลเก่าแก่ที่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรอายุราว 55 กว่าปี โดยนายจัญญ จอมบุญ (เสียชีวิตเมื่อปี พ.ศ. 2526) บันทึกเมื่อครั้งตอนอายุได้ประมาณ 25 ปี เนื้อความเป็นบทขับที่สืบทอดท่องจำมาจากบิดาของท่าน คือ นายกำ จอมบุญ เมื่อครั้งนายกำอพยพมาจากเพชรบุรีตอนอายุประมาณ 18 ปี (เก็บความจากเรื่องเล่าของนางบุญสม มีขอด เมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2555) บทขับดังกล่าวมีจำนวน 34 หน้ากระดาษ

รูปที่ 3 นายจัญญ จอมบุญ และบันทึกเพลงขับสายแปงหน้าแรกของนายจัญญ จอมบุญ

เนื้อความในบันทึกดังกล่าวเป็นเนื้อเพลงขับในประเพณีอื่นก่อน (เล่นคอน, เล่นช่วง) เริ่มต้นตั้งแต่ในช่วงเช้าที่หนุ่มๆ จะ **เข้ากางขวง** (เข้าบริเวณลานบ้านที่จัดให้สาวๆ มารวมกลุ่มกัน) มีการ **คามข่าว** (ถามข่าว) **คามเฮือน** (ถามว่ามาจากไหน) **เบาะบ้าน** (บอกบ้าน) **สาบานบ้าน** (ให้สาบานเพราะกลัวหนุ่มโกหก) จากนั้นก็จะเชิญหนุ่มๆ ผู้มาเยือนรับประทานอาหารในกรณีเล่นอื่นก่อนล้างคั้น เสร็จแล้วทางหนุ่มก็ขับสายแปงอวยพรให้ ถึงตอนนี้ก็มีการหยุดพัก ก่อนจะเริ่มร้องเพลงขับกันอีกครั้งตอนเย็นประมาณบ่ายห้าถึงหกโมงเย็น ทางหนุ่มๆ ก็จะขับสายแปงชวนสาวๆ มา **ตอดคอนกัน** (ทอดลูกช่วง) เนื้อความต่อมาเป็นเรื่องโต้ตอบกันระหว่างเล่นลูกช่วง เมื่อเล่นลูกช่วงจบก็เป็นบทขับ **เอ็นพร** (อวยพร)

ในการขับสายเป่งนั้น สิ่งจำเป็นอย่างหนึ่งคือ ความแม่นยำในเนื้อความหรือคำกลอน มีการท่องจำจนขึ้นใจ อย่างที่ไทยโซ่งเรียกว่า “เข้าก่าน” (องค์การบริหารส่วนตำบลหนองปรัง, โรงเรียนวัดหนองปรัง, และสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเพชรบุรี. 2553, น.55) เมื่อท่องจำได้ก็สามารถขับทักทายสาวหรือหนุ่มได้ ซึ่งจะช่วยลดความรู้สึกเขินอายหรือเคอะเขินได้มากกว่าการเจรจาด้วยคำพูด และเมื่อชำนาญมากขึ้นก็อาจจะสามารถแต่งคำกลอนสดตอบได้โดยปฏิกิริยาตนเอง

รูปที่ 4 นางหวาน ทองคงหาญ (อายุ 66 ปี)

ไทยโซ่งที่บ้านไผ่หูช้าง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม กำลังท่องจำคำขับสายเป่ง

การทำความเข้าใจหน้าที่และบทบาทของเพลงขับสายเป่งนั้นจำเป็นต้องทำความเข้าใจบริบทและจินตนาการถึงบรรยากาศของการเล่นอื่นก่อนในสมัยก่อน ช่วง 50 ปีที่แล้ว ที่ประเพณีเหล่านี้ได้ทำหน้าที่เชื่อมสายสัมพันธ์ระหว่างหนุ่ม-สาวไทยโซ่ง โดยเพลงขับสายเป่งทำหน้าที่เป็นช่องทางสื่อสารอย่างหนึ่ง ดังตัวอย่างบันทึกเรื่องราวการเล่นอื่นก่อนของนางบุญสม มียอด (อายุ 74 ปี) ในสมัยที่ยังเป็นสาว ซึ่งเป็นผู้มีประสบการณ์การเล่นอื่นก่อน ข้อมูลดังกล่าวบันทึกไว้เพื่อให้ลูกหลานรุ่นหลังได้ทราบเรื่องราวและขั้นตอนการเล่นอื่นก่อน ดังนี้

อยากจะท้าวความตั้งแต่สมัยเก่าพ่อแม่ปู่ย่า เขาทำกัน มาเล่าให้ฟังและจะได้จำไปเล่าให้เด็กสมัยนี้ฟังบ้าง แต่ก่อนหมู่บ้านเรนี้ทำนากัน พอเสร็จจากนาก็เป็นเดือนห้า หรือทางไทยเขว่าเป็นเดือนเมษา ก่อนนี้มีแต่ทำนาจะไปรับจ้างทำงาน โรงงานก็ไม่มี ได้แต่ออกจากบ้านไปเล่นช่วงกัน การเล่นช่วงแต่ก่อนเขาเรียกว่า เล่นคอน หนุ่มๆ เขาก็เอาเสื้อผ้าใส่กระเป๋าดินไปตามหมู่บ้านที่มีสาวๆ ตั้งขวง (ขวง คือ ลานบ้านที่มีสาวๆ มารวมกลุ่มเล่นช่วงกัน) มีทั้งหมดปี หมอแคน หมอลำ ถ้าไปถึงขวงไหนก็ตบมือเป่า

แคนหน้าบ้าน ตามคันขวง (หัวหน้ากลุ่ม) เขาว่า ว่างไหมวันนี้ ถ้าวันไหน
ว่างเขาก็รับเอาไว้ ถ้าไม่ว่างก็ไปทางอื่นต่อ จนกว่าจะหมดเดือนห้า หรือ
หน้าสงกรานต์ พอถึงเดือนหก ก็กลับบ้านลงมือทำกัน

ถ้าสาวเขารับว่าจะให้เล่นช่วง วันนั้นหนุ่มก็จะวางกระเปาะอยู่ใต้ถุนบ้าน
แล้วก็ขับตามบ้าน-สาวก็ตอบรับบอกบ้านว่าอยู่ไหน จากนั้นก็เรียกหนุ่ม
มากินข้าว เพราะเล่นก่อนค้าง (คืออยู่เล่นช่วงกันค้างคิน) สาวๆ ก็จะมา
รวมกันหุงข้าว ทำกับข้าวให้กิน เสร็จแล้วทางหนุ่มเขาก็อวยพรให้เจ้าของ
บ้าน เป็นอันเสร็จพิธีเข้าทางขวง ขึ้นตอนแรก

พอตกตอนบ่ายในเวลาประมาณห้าโมงเย็น เขาก็จะขับต๋อดคอน (ขับก่อน
จะโยนลูกข่วง) บอกให้หนุ่มน้อย สาวน้อย แต่งตัวมาต๋อดคอน (โยนลูก
ข่วง) พอประมาณตอนเย็น หกโมงหรือหกโมงครึ่งก็เลิกกัน หลังจากนั้นก็
เป่าแคนรำทั้งหนุ่มสาว พอถึงเวลาประมาณห้าทุ่มหรือเที่ยงคืนก็เลิกกัน
แต่หมอบขับหนุ่ม-หมอบขับสาวก็ร้องเกี่ยวกันตลอดคืน จนถึงเวลาตีสี่ห้าก็
ลงวานสาว (วานสาว หมายความว่า จะจับคู่คุยกัน) สาวๆ เขาก็นั่งเป็นแถว
เอาผ้าคลุมหน้า แล้วให้หนุ่มเลือกเอา พอถูกใจแล้วก็พากันไปนั่งคุยกัน
จับคู่ห่างกันพอประมาณ คนไหน คู่ไหน คุยถูกใจก็คุยกันจนสว่าง คน
ไหนไม่ถูกใจก็ขอเลิกลาไปนอนกัน เป็นอันเสร็จจากการเล่นแคนในวัน
นั้น ถ้าหนุ่มบ้านไหนถูกใจก็มาเล่นอีก แต่ไม่ทุกวัน เพราะต้องปล่อย
โอกาสให้หนุ่มอื่นเล่นบ้าง (นางบุญสม มียอด รวบรวมข้อมูลเมื่อวันที่ 19
มิถุนายน 2555)

ปัจจุบัน ประเพณีอันกอนที่เป็นดั้งเดิมไม่ปรากฏให้เห็นอีกแล้ว การจัดงานหลาย
ที่ในปัจจุบันเป็นเพียงการแสดงที่พอให้รำลึกถึงว่า ในอดีตมีงานรื่นเริงเช่นนี้อยู่ในสังคม
ไทยโซ่ง งานที่จัดในปัจจุบันแสดงให้เห็นถึงความเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ชุมชนและ
ลูกหลานไทยโซ่งได้เรียนรู้สืบทอดกัน

ในอดีตนั้น โอกาสที่หนุ่มสาวไทยโซ่งต่างถิ่นต่างที่จะพบกันมีไม่มากนัก
ประเพณีอันกอนจึงเป็นพื้นที่ให้หนุ่มสาวได้มาพบกัน และเพลงขับสายแบ่งก็มีหน้าที่สำคัญ
เป็นสะพานเชื่อม การสื่อสาร ความสัมพันธ์ และสื่ออารมณ์ความรู้สึกของหนุ่มสาวผ่านการ
ขับสายแบ่งผูกใจซึ่งกันและกัน

ในภาวะปัจจุบัน โอกาสที่หนุ่มสาวจะพบกันแตกต่างจากในอดีต หนุ่มสาวพบกัน
ในสถานศึกษา สถานที่ทำงาน แม้แต่ตามสถานที่ท่องเที่ยว หรือตามสถานที่ที่มีกิจกรรม
บันเทิงอีกหลายอย่าง ตลอดจนการสื่อสารกันในโลกอินเทอร์เน็ตอย่างเครือข่ายสังคมเฟซบุ๊ก
เป็นต้น ทำให้บทบาทและหน้าที่ของเพลงขับสายแบ่งที่จะเป็นสายสัมพันธ์เชื่อมกันของคน

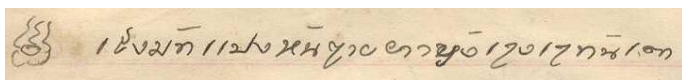
หนุ่มสาวในประเพณีอื่นก่อนอย่างในอดีตก็หมดไป คงเหลือไว้แต่เรื่องราวและความทรงจำที่ได้จับบันทึกและเล่าสืบต่อกันมา

9. ความหมายและภาพสะท้อนที่อยู่ในเพลงขับสายแปง

ดังที่กล่าวข้างต้น การศึกษาแนวมานุษยวิทยาคนตรีน้นมักพิจารณาองค์ประกอบทางวัฒนธรรมเป็นสำคัญด้วย ดังนั้นการศึกษาเพลงขับสายแปงจึงไม่ศึกษาเฉพาะตัวเพลงขับสายแปงเพียงอย่างเดียว แต่จะศึกษาความหมายและภาพสะท้อนทางวัฒนธรรมที่สอดแทรกอยู่ในเพลงขับสายแปงอีกด้วย

การศึกษาความหมายและภาพสะท้อนที่อยู่ในเพลงขับสายแปงในงานชิ้นนี้ได้ใช้ข้อมูลจากคำขับสายแปงที่ได้บันทึกไว้ด้วยภาษาไทยโซ่งของนายจริญ จอมบุญ ปัจจุบันบันทึกดังกล่าวมีอายุราว 55 ปี เป็นเนื้อความที่สืบทอดท่องจำกันมาไม่ต่ำกว่า 100 ปี ซึ่งสามารถรวบรวมได้ทั้งสิ้น จำนวน 34 หน้า¹¹ คำอ่าน¹² และแปลความเป็นภาษาไทยโดยนางบุญสม มียอด การแปลความและคำอ่านเป็นภาษาไทยโซ่งนั้น นางบุญสม มียอดจะอิงจากความจำที่ได้เคยขับสายแปงมาครั้งยังสาว และอาศัยคำขับที่บันทึกด้วยตัวอักษรไทดำของนายจริญ จอมบุญ เป็นหลักในการเดินเรื่องราว และผู้วิจัยได้อธิบายความหมาย มุมมอง และภาพสะท้อน ประกอบคำขับไปด้วย ต่อไปเป็นตัวอย่างคำขับสายแปงในบท “เข้ากางขวง”¹³,

บทเข้ากางขวง (เข้าบ้านต้นขวง)

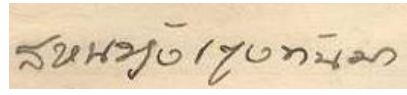
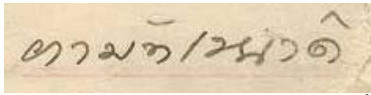
รูปที่ 5 คำขับสายแปง 1

จากรูปที่ 5 คำขับสายแปง 1 ขับเป็นภาษาไทยโซ่งได้ว่า

เสียงมักแปงเขายังเจื่องเจือกันเต่า

แปลความหมายเป็นภาษาไทยว่า

เพราะรักจึงได้ชวนกันมา

รูปที่ 6 คำขั้บสายแปง 2

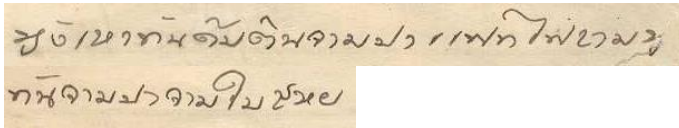
จากรูปที่ 6 คำขั้บสายแปง 2 ขั้บเป็นภาษาไทยโง้งได้ว่า

เสียงมักหน้าดีช่อนย้งเจื่องกันมา

แปลความหมายเป็นภาษาไทยว่า

เพราะรักจึงได้ชวนกันมา

จากรูปที่ 5 และ 6 คำขั้บสายแปง 1 และ 2 แปลความหมายเป็นภาษาไทยได้เหมือนกันคือ เพราะรักจึงได้ชวนกันมา แต่มีการเล่นเสียงให้มีความคล้องจองกันในภาษาไทยโง้ง ในประโยคแรกมีคำว่า “แปง” อยู่ด้วย ซึ่งสิ่งนี้คงเป็นที่มาของการเรียกเพลงขั้บลำนำของไทยโง้งว่า “ขั้บสายแปง”

รูปที่ 7 คำขั้บสายแปง 3

จากรูปที่ 7 คำขั้บสายแปง 3 ขั้บเป็นภาษาไทยโง้งได้ว่า

เขายังเอาดินข้ามป่าแผลไฟลาม

ตีบตีบข้ามป่าขามใบสร้อย

แปลความหมายเป็นภาษาไทยว่า

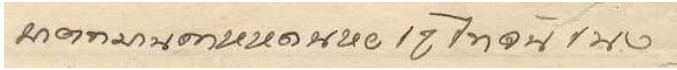
เรายังเดินข้ามป่าแผลที่ไฟลาม

ย่ำเท้าข้ามป่าขามใบน้อย

จากรูปที่ 7 คำขั้บสายแปง 3 นางบุญสมถ่ายทอดความออกมาตามความจำของตัวเอง โดยใช้เนื้อความของพ้อจรัญเป็นข้อมูลพื้นฐาน ซึ่งในข้อความที่เขียนมิได้เขียนให้แบบตรงตัวอักษรไทดำ สิ่งนี้เป็นเครื่องยืนยันว่า ความคล้องจองของประโยคและคำขึ้นอยู่กับความชำนาญของผู้ขั้บแต่ละคน จากการบันทึกเสียงเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า ในการร้องเพลงขั้บสายแปงแบบสดนั้น ในกรณีของผู้ขั้บที่มีความชำนาญ การร้องซ้ำข้อความเดิมจะปรากฏคำในประโยคมีการเปลี่ยนไป หากแต่ความหมายยังคงเดิม และถ้าต้องการจะร้องให้เหมือนเดิมทุกคำนั้น ต้องอาศัยการร้องจากการอ่านเนื้อร้องที่บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร

ภาพสะท้อนในประโยคนี้ทำให้เห็นถึงสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติของพื้นที่ในสมัยนั้นว่า การเดินทางนั้นค่อนข้างลำบาก ต้องเดินทางข้ามป่าแผล ขณะที่มีการจุดไฟเผา

เดินเข้าป่าข้ามป่ามะขาม ข้อสังเกตอย่างหนึ่งคือ ความงดงามทางภาษาที่สื่อออกมาอย่างเรียบง่าย แต่ให้ภาพที่ชัดเจนลึกซึ้ง อย่างคำว่า “ดิบดิน” ให้ทั้งความรู้สึกลงใจและอาการที่เพ้อเข้าไป ภาษาที่ให้ความรู้สึกเหล่านี้ก็เพื่อให้ฝ่ายหญิงสาวเห็นใจ ว่าตนมีความจริงใจดั่งนั้น มาหาด้วยความลำบาก

รูปที่ 8 คำขับสายแปง 4

จากรูปที่ 8 คำขับสายแปง 4 ขับเป็นภาษาไทยโง่งได้ ว่า

มาตกบ้านด้าวอดน้อยเจอไก่ขันเนื่อง

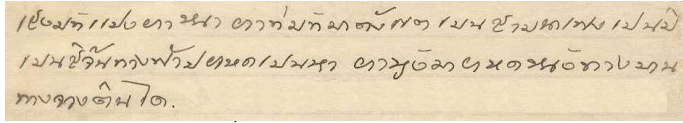
แปลความหมายเป็นภาษาไทยว่า

(นุกน้ำข้ามป่ามา) ถึงบ้านสาวน้อยเวลาไก่ขันเนื่อง

จากรูปที่ 8 คำขับสายแปง 4 นางบุญสมได้อธิบายเพิ่มเติมว่า “มาตก” ก็คือ “มาถึง” นุกน้ำข้ามป่ามา เพื่อให้เห็นว่ามาด้วยความยากลำบาก ส่วนเนื้อความที่แปลตรงตัวประโยคไทยคำ คือ “ถึงบ้านสาวน้อยเวลาไก่ขันเนื่อง” คำว่า “ไก่ขันเนื่อง” ไทยโง่งรุ่นวัยกลางคนส่วนใหญ่จะไม่เข้าใจความหมาย และจากศึกษาจากคนรุ่นดังกล่าวหลายท่าน ได้คำตอบตรงกันว่า มีหลายคำในเพลงขับสายแปงที่ไม่เข้าใจความหมาย หากแต่คำมีความไพเราะและคล้องจอง ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเกิดจากสามสาเหตุ คือ

- 1) การหมดไปของประเพณีอื่นก่อน ทำให้ไม่มีการเรียนรู้สืบทอดเพลงขับสายแปง
- 2) ไทยโง่งรุ่นหลังได้รับอิทธิพลของคำศัพท์ในภาษาไทยกลางเข้ามาใช้ปนกันไปกับภาษาไทยโง่ง
- 3) บทขับสายแปงเป็นภาษาทวิที่สื่อความหมายเชิงเปรียบเทียบ การแปลความหมายตรงตัว อาจไม่ตรงกับความหมายที่ผู้ประพันธ์หรือผู้ขับต้องการ

“ไก่ขันเนื่อง” นางบุญสมอธิบายว่า คือไก่ขันตอนหัวรุ่ง ซึ่งจะมีลักษณะของการขันที่มีการขันรับกันเป็นทอดๆ และขันอยู่เรื่อยๆ ซึ่งการขันแบบนี้ของไก่จะมีเฉพาะในช่วงหัวรุ่งเท่านั้น ประมาณเวลาช่วงนั้นได้ราวตีสี่ตีห้า จากคำว่า “ไก่ขันเนื่อง” จะเห็นว่าเราได้ภาพชีวิตในชนบทยามเช้ามีดกที่มีเสียงไก่ขันรับกันเป็นทอดๆ ซ้ำแล้วซ้ำเล่าอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย ซึ่งภาพเหล่านั้นจะเห็นได้ในชนบทสมัยก่อน

รูปที่ 9 คำขับสายเปง 5

จากรูปที่ 9 คำขับสายเปง 5 ขับเป็นภาษาไทยโง่งได้ว่า
เสียงมักเปงเซาก็มักมาตั้งแต่เบือนสามข้าวนาเฟืองเป็นปี
เบือนสี่ขึ้นกางฟ้า
ปอดฮอดเบือนห้า เขาก็ยังมาฮอดหนึ่งกางช่วงดินใด
แปลความหมายเป็นภาษาไทยว่า
ความรักของหนุ่มสาวคอยแต่จะให้ถึงเดือนสามข้าวเป็นปี
พอเดือนสี่ขึ้นกางฟ้า
ถึงเดือนห้าจึงได้มาถึงบ้านสาวคนรัก

คำขับนี้สะท้อนให้เห็นว่า ความรักของหนุ่ม-สาวซึ่งรอคอยเวลาที่จะให้ถึงเดือนสาม ซึ่งเป็นช่วงที่ข้าวตั้งท้องและลำต้นข้าวมีความแข็งแรงและเหนียวพอให้เด็ดๆ เอาปล้องข้าวมาทำเป็นปีเป่าเล่นกัน (ประมาณกลางเดือนสามการเก็บเกี่ยวก็เริ่มขึ้น) “พอเดือนสี่ขึ้นกางฟ้า” ประโยคนี้มีความหมายเชิงกวีว่า พอเดือนสี่ก็เฝ้าแต่รอคอย คิดถึง อยากไปหาไวๆ และเมื่อถึงเดือนห้า คือช่วงเดือนเมษายน หนุ่มๆ ก็เดินทางกันไปเที่ยวตามหมู่บ้านเพื่อเล่นช่วงในประเพณีอื่นก่อน (เดือนที่กล่าวถึงเป็นเดือนทางจันทรคติ)

บทขับแม้เพียงสั้นๆ นี้ก็สะท้อนให้เห็นภาพวิถีชีวิตหลายอย่าง เช่น ภูมิประเทศ อาชีพ ฤดูกาล การละเล่นของเด็ก จังหวะและเวลาในการทำกิจกรรม และที่สำคัญคือ อารมณ์ความรู้สึกที่หนุ่ม-สาวจะได้ไปพบกันในประเพณีอื่นก่อน

ดังตัวอย่างที่ยกมา การศึกษาความหมายและภาพสะท้อนผ่านเพลงขับสายเปงนี้เปรียบเสมือนเป็นภาพต่อเล็กๆ หลายๆ ภาพประกอบกัน เพื่อให้เห็นถึงวิถีชีวิตและความงามทางศิลปะผ่านความหมายทางเสียงและภาษาของชาวไทยโง่ง เนื่องจากเนื้อความในบทขับสายเปงมีจำนวนมาก¹⁴ ศัพท์หลายคำชาวไทยโง่งเองก็ยังไม่มั่นใจในความหมาย ต้องสอบถามปราชญ์และผู้รู้อีกชั้นหนึ่ง การสอบถามความหมายจริง ความหมายแฝง ความหมายเชิงเปรียบเทียบของคำในบทขับสายเปงนั้น ต้องใช้เวลามาก และบางครั้งเจ้าของภาษาเองก็คิดขี้ดที่จะหาคำมาอธิบายให้คนนอกวัฒนธรรมเข้าใจ

10. อภิปรายและสรุป

การศึกษาเพลงขับสายเปงกรณีศึกษาหมู่บ้านสะแกรายแห่งนี้ นอกจากจะศึกษาตัวเพลงสายเปงแล้ว ยังศึกษาบริบททางวัฒนธรรมของเพลงขับสายเปงใน 2 ประเด็น

กล่าวคือ ประเด็นที่ 1 ศึกษาเพลงขับสายเป่งในบริบททางสังคมโดยศึกษาบทบาทหน้าที่และสถานภาพของเพลงขับสายเป่งในสังคมของไทยโง่ง เพื่อการเปลี่ยนแปลงและวิถีการดำรงอยู่ของเพลงขับสายเป่ง ณ ชุมชนแห่งนี้ ประเด็นที่ 2 ศึกษาความหมายที่มีความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรม วิถีชีวิต อันสะท้อนภาพความคิดและอัตลักษณ์ของชาวไทยโง่ง

จากการประมวลความรู้จะเห็นได้ว่า การขับสายเป่งของชาวไทยโง่งนั้นเป็นการเอื้อนเอ่ยเนื้อความที่มีท่วงทำนองไพเราะ อ่อนหวาน อ่อนโยน และมักเชื่อมโยงกับความรัก ความผูกพัน ความหวังโย มีการใช้ภาษาที่เรียบง่ายบรรยายเรื่องราวต่างๆ ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิต การขับสายเป่งมักขับกันหลายโอกาส ใช้เพื่อทักทาย บอกเรื่องราว หรือโต้ตอบกัน ปรากฏในงานรื่นเริงทางวัฒนธรรมของไทยโง่งทั่วไป เช่น อีนกอน (เล่นลูกช่วง) การเรียกขวัญ การลงขวัญ (การเกี่ยวสาว-หนุ่ม) งานเทศกาลประจำปี (ช่วงสงกรานต์) เป็นต้น

ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า การขับของชาวไทยโง่งนั้นน่าจะพัฒนามาจากการท่องคำแสนในพิธีกรรมต่างๆ เนื่องจากชาวไทยโง่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีการสืบทอดระบบภาษาทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการบูชาผีบรรพบุรุษนี้เองมีส่วนสำคัญอย่างมากต่อการคงอยู่ระบบภาษาไทยโง่ง การประกอบพิธีกรรมบูชาผีบรรพบุรุษหรือที่ชาวไทยโง่งเรียกว่า การแสนเรือน จัดได้ว่าเป็นพิธีกรรมสำคัญที่ต้องปฏิบัติกันอยู่เป็นประจำ หมอแสนจะต้องกล่าวเนื้อความ (บทสวด) จำนวนมากเพื่อติดต่อกับผีบรรพบุรุษ คำแสนเหล่านั้นจึงแต่งให้มีความคล้องจองกันเพื่อให้ง่ายต่อการจำ การกล่าวความที่มีความคล้องจองกัน มีระดับเสียงเป็นท่วงทำนอง น่าจะเป็นส่วนสำคัญต่อการพัฒนาการของการขับสายเป่ง

ในอดีต การขับสายเป่งที่ปรากฏในประเพณีอีนกอนนั้นทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสื่อสารสร้างสายสัมพันธ์ระหว่างหนุ่มสาว ด้วยภาษาที่สละสลวย คล้องจอง มีความไพเราะ และมักสื่อถึงความรักความในใจ ตามรอบปฏิทินการเกษตรของชาวไทยโง่ง ภายหลังจากเสร็จสิ้นงานในไร่ นา ซึ่งมักตรงกับฤดูแล้งราวเดือนห้าตามปฏิทินจันทรคติ (เดือนเมษายน) ช่วงเวลาดังกล่าวชาวไทยโง่งมักใช้เวลาไปกับการพักผ่อนจากการทำงานหนักในไร่ นา การทำบุญ ช่อมแซมเครื่องมือเครื่องใช้ และท่องเที่ยวไปเพื่อเยี่ยมเยียนญาติพี่น้อง รวมทั้งการเฝ้าสาวตามหมู่บ้านต่างๆ ในการเฝ้าสาวนั้น การขับสายเป่งจะมีบทบาทอย่างมาก โดยธรรมชาติของหนุ่มสาว เมื่อพบเจอกันใหม่ๆ ก็จะเจินอาย แต่การท่องจำและร้องบทล่าน่าจะช่วยให้คลายความเจินอายลงได้ หากใครมีความชำนาญในการขับกลอนสด ใช้คำที่สละสลวย แฝงความหมายคมคายก็จะแสดงถึงปฏิภาณไหวพริบ ยิ่งเป็นที่ต้องตาตึงใจของอีกฝ่ายหนึ่ง การขับสายเป่งในลักษณะดังกล่าวนี้ที่ฝ่ายชายและหญิงสลับกันขับ ไปมาก่อให้เกิดความสนุกสนานและเป็นการเรียนรู้นิสัยใจคอของแต่ละฝ่าย ช่วยให้แต่ละฝ่ายตัดสินใจเลือกที่จะพัฒนาความสัมพันธ์กับใครต่อไป โดยปกติแล้วพ่อแม่ญาติผู้ใหญ่ของฝ่ายหญิงมักจะสังเกตการเล่นอีนกอนอยู่ด้วย หากแต่ไม่เข้ามายุ่งเกี่ยว แต่ทำหน้าที่เพียงให้

คำแนะนำลูกหลานฝ่ายหญิงของตน อาจกล่าวได้ว่าความสนุกสนานของการเล่นอินกอนนี่ เป็นช่วงเวลาที่มีความสุขของชาวไทยโซ่ง ชาวไทยโซ่งโดยเฉพาะคนหนุ่มสาวมักเฝ้ารอคอยที่จะมีโอกาสพบคนรักของตน ดังข้อความที่ว่า ความรักของหนุ่มสาวคอยแต่จะให้ถึงเดือนสามข้าวเป็นปี พอเดือนสี่ขึ้นก่างฟ้า ถึงเดือนห้าจึงได้มาถึงบ้านสาวคนรัก

การขับสายเป่งนอกจากจะเป็นเครื่องมือในการสื่อสารความรักของคนหนุ่มสาวแล้ว การขับสายเป่งยังทำหน้าที่แสดงความรัก ความขอบคุณ ผ่านการขับทักทาย และการขับเอ็นพรในงานต่างๆ อีกทั้งยังเป็นการขับเล่าเรื่องต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นประวัติความเป็นมานิทานไทยโซ่ง หรือการสอนเกี่ยวกับศีลธรรม ซึ่งมักพบในการขับกล่อมเด็ก ทั้งที่จะทำหน้าที่ขัดเกลาและอบรมบ่มเพาะคุณธรรมที่ดีงาม เรื่องราวที่ใช้ในการขับกล่อมเด็กมักเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและวิถีชีวิตใกล้ตัวของชาวไทยโซ่งนั่นเอง

ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า การขับสายเป่งเป็นการขับสื่อความในใจที่ใช้คำอ่อนหวาน ใช้คำที่คล้องจองกัน แสดงความรัก ความปรารถนาดี เป็นเอกลักษณ์เฉพาะอย่างหนึ่งของชาวไทยโซ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นเจ้าบทเจ้ากลอน ความสามารถของใช้คำมาสร้างเป็นบทขับเพื่อการสื่อสาร และยังแสดงให้เห็นถึงปฏิภาณไหวพริบของการใช้ภาษาได้ตอบไปมา เพลงขับสายเป่งมีบทบาทสำคัญมากกว่าการเป็นเพียงแค่การสื่อสารด้วยคำพูดปกติ หากยังทำหน้าที่เสริมสร้างความสัมพันธ์ให้แนบแน่นยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากการถ่ายทอดความรู้สึกความปรารถนาดีที่ผ่านการเรียงร้อยถ้อยคำให้มีทำนองที่ไพเราะอ่อนหวานที่ฝ่ายหนึ่งมีให้กับอีกฝ่ายหนึ่ง จึงอาจเรียกได้ว่าบทเพลงขับสายเป่งเป็น *บทเพลงขับแห่งสายใยรัก*

ในด้านความหมาย จากเนื้อหาลำดับหนึ่งในบทขับสายเป่ง “เข้ากางขวง¹⁵” หากวิเคราะห์ความหมาย การตีความ และการเปรียบเทียบข้อมูลจะเห็นภาพสะท้อนที่น่าสนใจได้ดังนี้

- ชื่อ ที่มา ประวัติ

คำขึ้นต้นในคำขับลำนำของไทยโซ่ง ในบททักทายเข้าบ้านต้นช่วง มีคำว่าเป่งอยู่ คือ “เสียงมักเป่ง” แปลความหมายว่า “เพราะรัก” การขับลำนำในประเพณีอินกอนี่ที่เรียกกันว่า “ขับสายเป่ง” จึงนำมีส่วนจากการขึ้นต้นคำขับดังกล่าว และก็ใช้เป็นชื่อเรียกการขับลำนำในกรณีอื่นๆ ด้วย เช่น ขับเล่าเรื่อง ขับอวยพร ขับเรียกขวัญ ขับเกี่ยวสาว และขับกล่อมเด็ก ว่าเป็นขับสายเป่งด้วยเช่นกัน

- ภูมิประเทศ สภาพแวดล้อม บ้าน-ทุ่ง

ในบันทึกคำขับของนายจรัญ จอมบุญ ได้ให้ภาพลักษณะภูมิประเทศในช่วง 60-100 ปีที่แล้ว ซึ่งเต็มไปด้วยป่า การเดินทางลำบาก ในหมู่บ้านก็เป็นภาพชีวิตของสังคมชนบทสมัยก่อนที่มีเสียงไก่ขันรับกันเป็นทอดๆ ขามเข้ธาตุ ในอดีตผู้คนติดต่อกันด้วยการเดินเท้า นก

ป่าผาดง ข้ามป่าแฝกที่โคนไฟผา กว่าจะมาถึงบ้านสาว (ขวง) ภาพข้าวในนา ไก่ขันยามเช้าใน
ชนบท ป่าแฝก ป่าขาม เหล่านี้คือสิ่งแวดล้อมในสมัยก่อนของชาวไทยโง่งที่ถูกบันทึกลงไป
ในเพลงขับสายแปง

- ฤดูกาล-เวลา

เดือนสามข้าวเป็นปี หมายถึง เป็นช่วงที่ข้าวตั้งท้อง และลำต้นข้าวมีความแข็งแรง
และเหนียวพอให้เด็กๆ เอาปล้องข้าวมาทำเป็นปีเป่าเล่นได้ และประมาณกลางเดือนสาม การ
เก็บเกี่ยวก็เริ่มขึ้น เข้าเดือนสี่ คิดถึงสาวคนรัก ช่วงของการเก็บเกี่ยวข้าวใกล้เสร็จเรียบร้อย
ใจก็เฝ้าแต่คิดถึงให้ไปอื่นก่อนไวๆ ขึ้นเดือนห้า (เมษายน) เป็นช่วงเสร็จสิ้นจากฤดูกาลทำนา
การเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จเรียบร้อย เป็นเวลาของหนุ่มสาวชาวไทยโง่งที่รอคอยเทศกาลอื่นก่อน
หนุ่มๆ ที่คิดถึงสาวก็ไต่หาโอกาสเดินทางไปหา เพื่อไปเล่นอื่นก่อน ไปหาสาวคนรัก ในบท
ขับก็ได้บรรยายให้เห็นภาพของการเฝ้ารอคอย พอถึงเดือนสี่ จิตใจก็ไม่อยู่กับเนื้อกับตัว เฝ้าแต่
คอยให้ถึงเดือนห้าไวๆ พอเดือนห้ามาถึง ก็จะไต่ไปหาสาวคนรัก

ภาพสะท้อนในเพลงขับสายแปงยังคงอยู่มากมายให้นักวิจัยทางวัฒนธรรมได้ค้นหา
แต่ความยากคือ บทกล่าวนั้นเป็นภาษาเชิงกวีที่เจ้าของภาษาเองก็คิดหาคำที่เหมาะสมมา
อธิบายได้ยาก บริบททางสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมเมื่อประมาณ 100 ปีที่แล้วก็เป็นอุปสรรค
อีกประการหนึ่งที่ผู้วิจัยอาจต้องใช้เวลาในการค้นคว้ามากขึ้น

โดยสรุป เพลงขับสายแปงเป็นการขับลำนำอย่างหนึ่งของชาวไทยโง่ง โดยการ
เอื้อนเอ่ยเนื้อความ (กลอน) เป็นทำนองไพเราะ ไม่ซับซ้อน เรียบง่าย มีวัตถุประสงค์ชัดเจนใน
แต่ละการขับ ที่มีการใช้ภาษาเชื่อมโยงบรรยายถึงภาพชีวิตในแง่มุมต่าง มีการนำสภาพ
ภูมิประเทศมาเชื่อมโยงเข้ากับบทขับให้เห็นถึงวิถีการสัญจรในสมัยนั้นที่ไปไหนมาไหน
ด้วยการเดินเท้า สะท้อนฤดูกาลที่สัมพันธ์กับวัฏจักรการเกษตรกรรมที่เป็นอาชีพหลักของ
ชาวไทยโง่ง ภาพเหล่านี้ที่ปรากฏในบทขับสะท้อนความเป็นอัตลักษณ์ของชาวไทยโง่งที่น่า
คำมาผูกโยงใช้ในการสื่อสารที่มีความเฉพาะตัวได้อย่างงดงามและลงตัว หากแต่ในปัจจุบัน
บทบาทและหน้าที่ของเพลงขับสายแปงได้เสื่อมคลายลง หน้าที่ของการเป็นเครื่องมือสื่อสาร
ความในใจระหว่างหนุ่มสาวในประเพณีอื่นก่อนก็หมดไป หนุ่มสาวพบรักกันในสถานที่
ทำงาน ด้วยปัจจุบันคนรุ่นใหม่นิยมทำงานนอกภาคเกษตรกรรม การขับสายแปงใน
ประเพณีอื่นก่อนในปัจจุบันจึงเป็นเพียงเครื่องเตือนความทรงจำว่าครั้งหนึ่งเพลงขับสายแปง
เคยทำหน้าที่ถ่ายทอดความในใจของหนุ่มสาว การขับสายแปงในโอกาสอื่นๆ ก็พลอยลด
น้อยลง ผู้ที่มีความสามารถในการขับหายากขึ้น แม้แต่การกล่อมลูกด้วยเพลงขับตามแบบ
ฉบับของชาวไทยโง่งก็หมดไป ปัจจุบันนิยมร้องเพลงกล่อมลูกด้วยภาษาไทยกลาง คนรุ่นใหม่
ขาดความสนใจและไม่ค่อยเห็นความสำคัญของภาษาชาติพันธุ์ของตนเอง การดำเนินวิถีชีวิต
ในปัจจุบันของผู้คนใช้ภาษาไทยกลางเป็นภาษาหลัก มีแต่เพียงคนส่วนน้อยหรือผู้สูงอายุ

เท่านั้นที่ยังคงสามารถใช้ภาษาชาติพันธุ์ของตนเองได้ การทอดยทางความสามารถของการใช้ภาษานำมาซึ่งการทอดยทางวัฒนธรรมด้วย ในที่นี้คือ การทอดยวัฒนธรรมเพลงขับสายเป่ง

ในตอนท้ายนี้ ผู้วิจัยหวังว่าภาพสะท้อนของเพลงขับสายเป่งและเนื้อความเชิงกวีที่ถูกบันทึกไว้ ได้รับการถ่ายทอดความเข้าใจ ผ่านคำบอกเล่าของปราชญ์ชาวไทยโซ่งและผู้ให้ข้อมูลอีกหลายท่าน ซึ่งเป็นเจ้าของวัฒนธรรม จะเป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ พื้นฟู ให้เห็นคุณค่าและความหมาย ก่อนที่ปราชญ์ชุมชนผู้ทรงความรู้จะสิ้นสูญไปจากแผ่นดิน จนยากแก่การค้นคว้าศึกษาความงดงามของวัฒนธรรมภาษาแห่งเพลงขับสายเป่ง

เชิงอรรถ

- ¹ ข้อมูลจาก http://www.nesdb.go.th/Portals/0/news/plan/p10/plan10/data/plan_10.pdf, สืบค้นเมื่อ 17 พฤศจิกายน 2553
- ² ข้อมูลจาก <http://www.nesdb.go.th/Portals/0/news/plan/p10/plan10/book/สรุปสาระสำคัญของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10.pdf>, สืบค้นเมื่อ 17 พฤศจิกายน 2553
- ³ ไทยโซ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งในประเทศไทย มีชื่อเรียกต่างๆ กันว่า ลาวโซ่ง ลาวโซ่งดำ ไทยทรงดำ ผู้ไทยดำ เดิมมีถิ่นฐานอยู่ในประเทศจีนตอนกลาง ต่อมาอพยพมาตั้งหลักแหล่งที่เมืองแกลง หรือปัจจุบันคือเคียนเบียนฟู (ตอนเหนือของประเทศเวียดนาม) อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยครั้งแรกในปี พ.ศ.2322 และต่อๆ มาอีกหลายครั้ง การตั้งรกรากในประเทศไทยเริ่มที่จังหวัดเพชรบุรี ต่อมาได้มีการโยกย้ายไปหาที่ทำกินใหม่ในบริเวณใกล้เคียง เช่น จังหวัดราชบุรี สุพรรณบุรี นครปฐม สมุทรสาคร เป็นต้น (สมทรง บรูษพัฒน์ และคณะ. 2554, น.78-79)
- ⁴ หาข้อมูลเพิ่มเติมได้จาก
 - สมทรง บรูษพัฒน์ และคณะ. (2554). *การใช้ภาษาและทัศนคติต่อภาษาและการท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: บริษัทสร้างสื่อจำกัด.
 - สมทรง บรูษพัฒน์ และคณะ. (2556). *การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์*. สงขลา: โรงพิมพ์พิมพ์การ.
 - ผู้วิจัยขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยที่ให้ทุนสนับสนุนการวิจัย
- ⁵ ข้อมูลจาก <http://www.donyaihom-sao.com/about/about104.php>, สืบค้นเมื่อ 28 มิถุนายน. 2555
- ⁶ ข้อมูลจาก <http://en.wikipedia.org/wiki/Ethnomusicology> สืบค้นวันที่ 26 สิงหาคม 2557

- ⁷ นายเจริญ จอมบุญ ได้บันทึกเพลงขับสายเป่งเมื่อ 50 ปีที่แล้ว ด้วยตัวหนังสือไทดำ ท่านเสียชีวิตเมื่อปี พ.ศ. 2526 ขณะอายุได้ 50 ปี และสมุดบันทึกเล่มนั้นได้ตกทอดมาถึงลูกหลาน และได้นำมาใช้อ้างอิงในโครงการวิจัยนี้
- ⁸ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญสามารถพูดภาษาไทย ภาษาโซ่ง และสามารถขับสายเป่งได้ โดยเฉพาะนางบุญสม มียอด สามารถอ่านหนังสืออักษรไทยและอักษรโซ่งได้
- ⁹ ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนพรหมานุสรณ์ จังหวัดเพชรบุรี ท่านเป็นชาวไทยโซ่งโดยกำเนิด สามารถพูดภาษาไทยได้ดีเป็นอย่างดี
- ¹⁰ ขับสายเป่ง นอกจากจะหมายถึงการขับทักทาย แสดงความรักแล้ว ยังเป็นชื่อเรียกการขับลำนำของชาวไทยโซ่งด้วย
- ¹¹ ขนาดหน้ากระดาด A4 สามารถดาวน์โหลดข้อมูลทั้งหมดได้ที่ โครงการศึกษาเพลงขับสายเป่ง-ไทดำ เว็บไซต์ <http://www.facebook.com/Khubsaipeng>
- ¹² การเขียนคำอ่านเป็นภาษาไทยโซ่งของนางบุญสม มียอด จะออกเสียงแบบภาษาถิ่นอีสาน (ลำเนียงลาว) ไม่นั้นเสียงของวรรณยุกต์ให้ตรงตามภาษาไทยกลาง และบางคำก็ละเสียงวรรณยุกต์ แต่จะออกเสียงแบบสำเนียงภาษาถิ่นอีสาน (ลาว) สามารถค้นคว้าและศึกษาด้านฉบับลายมือนางบุญสม มียอด ได้ที่เว็บไซต์ <http://www.facebook.com/Khubsaipeng>
- ¹³ ตัวอย่างที่ยกมาเป็นเพียงส่วนหนึ่ง (ประมาณหนึ่งในหกส่วนของคำขับ) ของหนังสือรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ *วัฒนธรรมไทยโซ่ง : ภาพสะท้อนผ่านเพลงขับสายเป่ง* (พิเชฐ สีตะพงศ์ และไอยเรศ บุญฤทธิ์, 2556) ในโครงการ ชาติพันธุ์ : กระบวนทัศน์ใหม่ในการสืบสานภาษาและวัฒนธรรม สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
- ¹⁴ สามารถอ่านเพิ่มเติมได้จากหนังสือ *วัฒนธรรมไทยโซ่ง : ภาพสะท้อนผ่านเพลงขับสายเป่ง* (พิเชฐ สีตะพงศ์ และไอยเรศ บุญฤทธิ์, 2556)
- ¹⁵ อ่านบทเข้าทางขวงฉบับเต็มได้ที่หนังสือ *วัฒนธรรมไทยโซ่ง : ภาพสะท้อนผ่านเพลงขับสายเป่ง* (พิเชฐ สีตะพงศ์ และไอยเรศ บุญฤทธิ์, 2556, น.61-82)

เอกสารอ้างอิง

- กิ่งแก้ว มรกตจินดา. (2550). *การศึกษาวัฒนธรรมไทยโซ่งเพื่อการจัดการเรียนรู้: กรณีศึกษา ณ หมู่บ้านสะแกราย ตำบลคอนยายหอม อำเภอเมือง และหมู่บ้านลำเอ็ด ตำบลตลาดจินดา อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2545). *สัตยวิทยา โครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยม กับ การศึกษารัฐศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิภาษา.
- เปลื้อง ณ นคร. (2544). *พจนานุกรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่10. (2550). สืบค้นวันที่ 17 พฤศจิกายน 2553, จาก http://www.nesdb.go.th/Portals/0/news/plan/p10/plan10/data/plan_10.pdf.

พิเชฐ สีตะพงศ์ และไอลเรศ บุญฤทธิ์. (2556). *วัฒนธรรมไทยโขง: ภาพสะท้อนผ่านเพลงขับสายแปง*. สงขลา: โรงพิมพ์พิมพ์การ.

ยศ สันตสมบัติ. (2544). *มนุษย์กับวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์.

สมทรง บุญพัฒน์, สุจิตต์ลักษณ์ ศีผดุง, สุมิตรา สุวรรณ์เดชา, ปัทมา พัฒน์พงษ์, ณรงค์ อาจสมิติ และพิเชฐ สีตะพงศ์. (2554). *การใช้ภาษาและทัศนคติต่อภาษาและการท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สร้างสื่อจำกัด.

สมทรง บุญพัฒน์, สุมิตรา สุวรรณ์เดชา, ปัทมา พัฒน์พงษ์, ณรงค์ อาจสมิติ, ชิตชยางค์ ยมาภัย และ พิเชฐ สีตะพงศ์. (2556). *การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์*. สงขลา: โรงพิมพ์พิมพ์การ.

สมทรง บุญพัฒน์. (2540). *สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: ไทยโขง*. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.

สรุปสาระสำคัญของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10. (2550). สืบค้นวันที่ 17 พฤศจิกายน 2553, จาก <http://www.nesdb.go.th/Portals/0/news/plan/p10/plan10/book/สรุปสาระสำคัญของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10.pdf>

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2542). *เรื่องราวทำเพลง : ดนตรีและนาฏศิลป์ชาวสยาม (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. กรุงเทพฯ: มติชน.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2554). ขับเสภา มาจากขับลำ ในวัฒนธรรมลาว. *มติชนสุดสัปดาห์*, 31(1608), 77.

องค์การบริหารส่วนตำบลหนองปรัง, โรงเรียนวัดหนองปรัง, และสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเพชรบุรี. (2553). *วัฒนธรรมไทดำ-ไทยทรงดำ*. เพชรบุรี: เพชรภูมิการพิมพ์ จำกัด.

อัครเดช จาโรโสภณ. (2551). *เพลงขับสายแปงของลาวโขงบ้านคอนมะนาว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหิดล, นครปฐม.

Ethnomusicology สืบค้นวันที่ 26 สิงหาคม 2557, จาก <http://en.wikipedia.org/wiki/Ethnomusicology>

Myers, H. (1992). Ethnomusicology. In H. Myers (Ed.), *Ethnomusicology: An Introduction*, (p.3-18). New York: Norton.